

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ БІЗНЕСУ В КОНТЕКСТІ ІНКЛЮЗИВНОГО РОЗВИТКУ

DIGITALIZATION OF BUSINESS IN THE CONTEXT OF INCLUSIVE DEVELOPMENT

УДК 330.3:364.2:338.2

<https://doi.org/10.32843/bses.59-20>

Дідух С.М.

к.е.н., доцент кафедри економіки промисловості Одеська національна академія харчових технологій

Новікова О.В.

студентка бакалаврату кафедри економіки промисловості Одеська національна академія харчових технологій

Didukh Serhii

Odessa National Academy of Food Technologies

Novikova Olga

Odessa National Academy of Food Technologies

Розглянуто теоретичні основи діджиталізації бізнесу в умовах переходу до інклюзивної моделі розвитку, показано сутність та відмінності понять «діджиталізація», «діджиталізація» та «цифрова трансформація». Обґрунтовано необхідність та перспективність ключових напрямів діджиталізації з урахуванням пандемії COVID-19. Проведено SWOT-аналіз діджиталізації підприємств та окреслено переваги цифровізації для бізнесу. Показано передумови та переваги цифрової трансформації бізнесу: створення більшої цінності для клієнта; підвищення ефективності реалізації продукції; поліпшення ефективності господарської діяльності та підвищення продуктивності праці персоналу. Визначено стратегічні напрями діджиталізації бізнесу з урахуванням інклюзивного складника: розвиток діджитал-інфраструктури для працівників, малого та середнього бізнесу, надання рівного доступу до роботи незалежно від географічного розташування, заохочення роботодавців до переорієнтації робітників під час упровадження діджиталізованих бізнес-процесів як альтернатива звільненню. Перспективи подальших досліджень пов'язані з розробленням оптимальної моделі цифрової трансформації в умовах упровадження принципів інклюзивного розвитку.

Ключові слова: діджиталізація, діджиталізація бізнесу, цифрова трансформація, інклюзивний підхід, інклюзивний розвиток.

Рассмотрены теоретические основы диджитализации бизнеса в условиях перехода к инклюзивной модели развития, показаны сущность и различия понятий «диджитализация», «диджитализация» и «цифровая трансформация». Обоснованы необходимость и перспективность ключевых направлений диджитализации с учетом пандемии COVID-19. Проведен SWOT-анализ диджитализации предприятий и обозначены преимущества цифровизации для бизнеса. Показаны предпосылки и преимущества цифровой трансформации бизнеса: создание большей ценности для клиента; повышение эффективности реализации продукции; повышение эффективности хозяйственной деятельности и производительности труда персонала. Определены стратегические направления диджитализации бизнеса с учетом инклюзивной составляющей: развитие диджитал-инфраструктуры для работников, малого и среднего бизнеса, предоставление равного доступа к работе независимо от географического расположения, поощрение работодателей к переориентации рабочих при внедрении диджитализованных бизнес-процессов.

Ключевые слова: диджитализация, диджитализация бизнеса, цифровая трансформация, инклюзивный подход, инклюзивное развитие.

The current stage of development of economic systems is characterized by rapid structural and qualitative transformations under the influence of the rapid spread of digital technologies. The key task is to ensure the positive impact of digitalization on the social and economic spheres. The inclusive aspect of the digital transformation must be taken into account, which is to ensure equal access of the population to the benefits of the new digital economy. The theoretical bases of business digitalization in the conditions of transition to inclusive model of development are considered, the essence and differences of concepts "digitalization", "digitalization" and "digital transformation" are shown. The necessity and prospects of key directions of digitalization taking into account the COVID-19 epidemic are substantiated. The pyramid of digital evolution was presented in the work. SWOT-analysis of digitalization of enterprises showed that this process has a number of advantages associated with improving the quality of product development, increasing sales efficiency and further improvement, and a number of shortcomings characterized by environmental risks and possible lack of readiness of the enterprise to radical changes. Prerequisites and advantages of digital business transformation are shown: creation of greater value for the client; increasing the efficiency of product sales; improving the efficiency of economic activity and increasing the productivity of staff. In the current conditions, the urgent task is to ensure a high level of employment, job preservation in all industries - from small business to agriculture. Increasing the number of unemployed due to the release of labor in the automation of business processes can be a significant threat to human well-being. Strategic directions of business digitalization are identified taking into account the inclusive component: development of digital infrastructure for employees, small and medium business, providing equal access to work regardless of geographical location, encouraging employers to reorient workers in the implementation of digital business processes as an alternative.

Key words: digitalization, business digitalization, digital transformation, inclusive approach, inclusive development.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку перед суспільством постають, серед іншого, два важливих завдання. Перше – максимальне залучення людей до активної економічної діяльності з метою подолання бідності та нерівності. Друге – успішний перехід до цифрової економіки як нового укладу із найменшими втратами. Від успішності вирішення окреслених комплексних та багаторівневих завдань залежить добробут суспільств у довгостроковій перспективі.

Пандемія коронавірусу COVID-19 стала катализатором прискореної цифрової трансформації бізнесу, призвела до зміни усталених бізнес-моделей та перерозподілу ринків. Ми знаходимося у процесі так званої екстреної цифровізації, яка

дала змогу пережити початковий період пандемії, надала базові інструменти віддаленої комунікації: відеоконференцз'язок, електронну пошту, месенджери і телефонію.

Подальшим завданням є глибока та обґрунтована діджиталізація бізнесу різного рівня з досягненням максимального економічного та соціального ефекту: як збільшення прибутковості бізнесу, так і збереження та підвищення рівня зайнятості населення та доходу працівників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та прикладні аспекти цифрової трансформації досліджують О. Абакуменко, В. Варга, О. Грибіненко, М. Дубина, О. Козлянченко, С. Король, Т. Лазоренко, Л. Лігоненко, М. Устенко,

С. Федюнін та ін. У своїх наукових працях вони розглядають теоретичні аспекти діджиталізації, водночас невирішеним залишається питання впливу діджиталізації на добробут, зайнятість та рівень залучення людей до активної економічної діяльності.

Проблематиці впровадження концепції інклюзивного розвитку присвячено роботи таких учених, як D. Acemoglu та J. Robinson, Gupta, J. & Vegelin, A.B. Базиліук, I.M. Бобух та С.М. Щегель, О.Г. Вдовічена, П.С. Єщенко, А. Жуковська, Т.О. Зінчук, О.Д. Прогнімак, В.А. Самофатова та ін.

Однак питання щодо перспектив, проблем та особливостей переходу до інклюзивної моделі в умовах діджиталізації залишаються недостатньо дослідженими.

Постановка завдання. Мета роботи дослідження сутності діджиталізації та цифрової трансформації, а також передумов, тенденцій та проблематики діджиталізації у контексті впровадження інклюзивної системи розвитку.

Для досягнення поставленої мети у роботі використано методи співставлення та порівняння, логіко-структурний аналіз. Об'єктом дослідження є діяльність українських підприємств різного масштабу та сфер діяльності щодо впровадження інструментів діджиталізації в умовах впровадження інклюзивної моделі розвитку. Предметом дослідження є особливості впровадження принципів діджиталізації на підприємствах.

Виклад основного матеріалу дослідження. У науковій літературі розрізняють поняття «діджиталізація», «діджиталізація» та «цифрова трансформація». У прямому значенні діджиталізація (digitization) – це оцифровка, переклад сигналів з аналогової у цифрову форму й оперування ними, обробка математичних моделей процесів або архівація даних у цифровому вигляді; цифрове представлення оригінального об'єкта [1].

Процес оцифровки торкнувся всіх сфер бізнесу – від того, як підприємство отримує й утримує нових клієнтів, до того, як керує своєю репутацією. До беззаперечних та першочергових переваг діджиталізації слід віднести: істотне полегшення доступу до даних різного типу; спрощення та прискорення обміну інформацією; розширення можливостей подальшої обробки та перетворення даних.

Більш широким є поняття «діджиталізація» (digitalization). За визначенням О. Гудзь та С. Федюніна, діджиталізація – це заснований на можливостях сучасної ІТ-індустрії процес застосування підприємствами сучасних інформаційно-комунікаційних технологій для досягнення своєї мети, зорієнтований на трансформацію існуючих бізнес-процесів шляхом їх оцифрування [2, с. 19].

Найчастіше метою діджиталізації є підвищення ефективності та прибутковості бізнесу, формування більш комфортної й оперативної взаємодії

між компанією і клієнтом, задоволення потреб споживача. Прояв діджиталізації може бути виражений у вигляді цифровізації робочих місць із використанням сучасних технологічних інструментів та пристроїв для уніфікованої комунікації та незалежності від локації.

Перелік процедур та бізнес-процесів, які можна діджиталізувати, дуже великий, починаючи від цифровізації виробництва, контролю виконання робіт та якості продукції, комунікації з командою і клієнтами і завершуючи логістикою та поставками. Упровадження таких змін – це перехід до цифрового бізнесу шляхом створення нових потоків цифрових доходів і пропозицій.

Цифрова трансформація (digital transformation) – це зміна звичних бізнес-моделей завдяки цифровим технологіям і забезпечення нових можливостей для отримання додаткової вартості в нових або існуючих сегментах ринку послуг або виробництва; це повне перетворення бізнес-моделі, бізнес-процесів, продуктів і послуг компанії на цифрові; переорієнтація на цифрову економіку [1].

Цифрова трансформація як складний та багатоаспектний процес покликана спрощувати діяльність компаній та передбачає, що бізнес працює з майже 100%-ю автоматизацією і з мінімальним утручанням людини.

Упровадження цифрової трансформації для бізнесу має на меті більш легке управління ресурсами; розширення прав і можливостей співробітників; доступ до більшої кількості інформації про клієнтів; створення цифрових продуктів і послуг; легку спільну роботу відділів; зростання гнучкості і залучення інновацій; формування цифрової культури.

Вибір між діджиталізацією, діджиталізацією та цифровою трансформацією залежить від поточного стану компанії, наявних ресурсів та стратегічних цілей (рис. 1).

В умовах нової цифрової економіки відбувається зміна запитів та форм споживання. За оцінками провідних спеціалістів, понад 60% світових корпорацій уже розробляють власну стратегією digital-трансформації, що спрямована на одночасне врахування технологічних змін та особливостей ринкового споживання.

При цьому великим промисловим гігантам із традиційних секторів економіки складно перейти на digital-бізнес-процеси в силу їх масштабу. Така ситуація характерна не тільки для України, а й для розвинених економік. Так, у США найменш діджиталізованими залишаються такі галузі, як сільське господарство, будівництво, готельний бізнес та охорона здоров'я, про що свідчать дані звіту McKinsey [3].

Невисокі показники застосування digital також у нафтовій, гірничо-видобувній галузі, хімічній і фармацевтичній промисловості та ін. Тобто галузі з найвищими показниками по ВВП і зайнятості є найменш «оцифрованими».

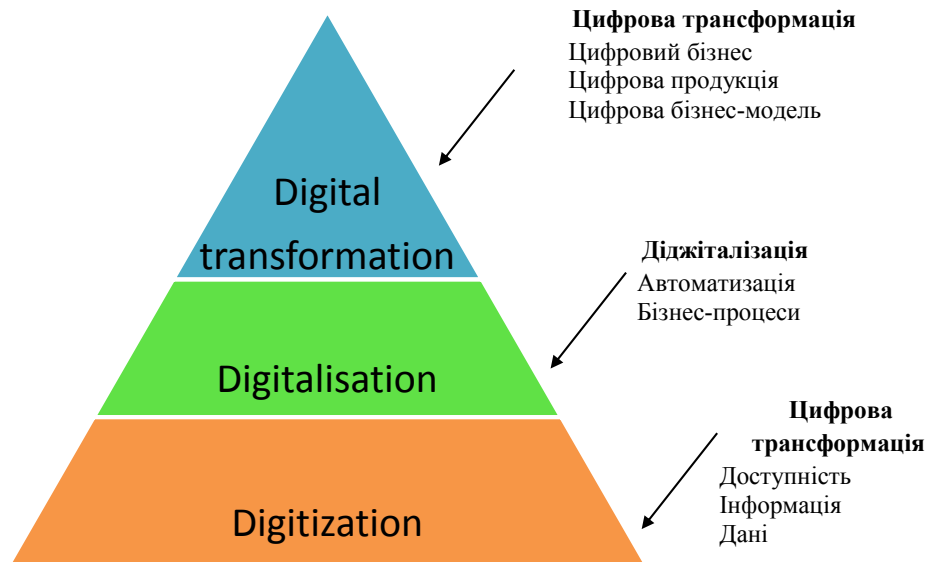

Рис. 1. Піраміда діджитал-еволюції

Джерело: сформовано авторами

У цьому контексті українські підприємства мають перевагу, яка полягає у можливості створення сучасної діджиталізованої бізнес-структури без необхідності модернізації застарілих систем, які були створені та проінвестовані у попередні періоди. За умови використання інноваційного підходу в Україні можлива прискорена цифровізація, яка може бути відразу побудована на основі використання інклюзивного підходу.

Аналіз кон'юнктури бізнес-середовища свідчить про наявність об'єктивних передумов для впровадження інструментів діджиталізації з метою підвищення ефективності використання наявних ресурсів та прибутковості діяльності підприємств.

SWOT-аналіз діджиталізації бізнесу представлено в табл. 1.

На нашу думку, можна виділити три ключові передумови для діджиталізації компаній:

1. Створення більшої цінності для клієнта, що трансформується у збільшення доходів. Так, за даними опитування PWC Україна, покупець став більш вимогливим, але він готовий платити більше за гарний сервіс: клієнти готові переплачувати до 16% вартості послуги за швидкість і комфорт [4].

2. Підвищення ефективності реалізації продукції. Інструменти діджиталізації дають змогу вести клієнтів від знайомства до закриття угоди і повторних продажів із більшою конверсією. Згідно з дослідженням Nucleus Research, інвестиція в CRM-систему в середньому повертає \$8,7 з кожного долара [5].

3. Підвищення ефективності господарської діяльності та підвищення продуктивності праці персоналу. За даними діджитал-компанії Unit4, у сумі за рік середній працівник витрачає на рутинні операції 552 години, з них 18 хвилин – на пошук кожного документа. Подібна неефективність призводить до зниження доходів підприємств на

20–30% [6]. Згідно зі звітом McKinsey, 45% завдань на підприємствах можна автоматизувати. Це звільнить працівників від виконання повторюваних операцій і дасть змогу зосередитися на складних і креативних завданнях [7].

Дійсно, у різних галузях економіки від 25% до 80% усіх витрат становлять витрати на персонал. Їх можна оптимізувати за допомогою автоматизації процесів, впровадження програм для самообслуговування та аутсорсингу.

У поточних умовах актуальним завданням є забезпечення високого рівня зайнятості, збереження робочих місць у всіх галузях – від малого бізнесу до сільського господарства. Збільшення кількості безробітних унаслідок вивільнення робочої сили за автоматизації бізнес-процесів може стати суттєвою загрозою добробуту людей. Однак діджиталізація не обов'язково веде до звільнень.

Важливим стратегічним завданням є створення умов, у тому числі шляхом прийняття відповідних законодавчих актів та державного регулювання, для трансформації моделі діджиталізації з урахуванням інклюзивного аспекту та інтересів робочої сили. На нашу думку, слід виділити декілька векторів такої трансформації.

По-перше, це формування діджитал-інфраструктури для розвитку малого та середнього бізнесу, а також надання рівного доступу до роботи незалежно від географічного розташування. Для залучення більшої кількості людей до бізнес-діяльності необхідні певні інфраструктурні елементи у переважній більшості населених пунктів країни: доступ до якісного Інтернету; доступ до банківських послуг; наявність ефективної логістичної системи для товарообміну.

Тобто в контексті впровадження інклюзивної системи розвитку зусилля держави мають бути

SWOT-аналіз діджиталізації підприємств

	Strengths / Сильні сторони	Weakness / Слабкі сторони
Внутрішнє середовище	<ul style="list-style-type: none"> – Економія часу на виконання операцій – Гнучкість і прискорення бізнес-процесів – Готові рішення дають змогу економити час на вирішення завдань – Високий контроль якості – Швидка обробка заявок – Додаткові сервіси – Оптимізація витрат – Оптимізація роботи персоналу, підвищення його ефективності – Підвищення ефективності каналів збуту – Скорочення витрат на утримання приміщень, обладнання – Розвиток додаткових сервісів 	<ul style="list-style-type: none"> – Повна залежність від електроенергії та Інтернету – Висока вартість упровадження діджиталізації – Не всі працівники виявляться кваліфікованими
	Opportunities / Можливості	Threats / Загрози
Зовнішнє середовище	<ul style="list-style-type: none"> – Нові можливості для співпраці з іншими компаніями – Посилення інноваційної політики – Пошук нових ринків збуту – Посилення маркетингової активності – Ознайомлення персоналу з перевагами товарів власної торгової марки – Упровадження нових видів послуг відповідно до потреб споживачів – Можливість співпраці з іноземними компаніями та клієнтами – Підвищення конкурентоспроможності підприємства 	<ul style="list-style-type: none"> – Відключення електроенергії або Інтернету повністю зупиняє роботу – Кібератаки призводять до аварій і величезних збитків – Копіювання продукту

Джерело: складено авторами

спрямовані, серед іншого, на створення та підтримку подібних інфраструктурних систем.

Основоположним принципом інклюзивної системи розвитку є рівний та справедливий доступ до ресурсів, у тому числі цифрових ресурсів. Цифровізація перетворила доступ до Інтернету на базову потребу людини, тому впровадження інклюзивної системи неможливе без надання вільного та повноцінного доступу до всесвітньої мережі та можливості отримання доходу за її допомогою.

По-друге, заохочення роботодавців до переорієнтації робітників під час упровадження діджиталізованих бізнес-процесів як альтернатива звільненню. Натомість вільний час співробітники можуть спрямувати на креативні і відповідальні завдання.

Новою реальністю стає безперервне навчання: віртуальні школи, курси для самостійного вивчення, платформи для онлайн-навчання, системи управління дистанційним навчанням – приклади того, як діджиталізація освіти може змінити ринки.

Як зазначають С. Король та Є. Польовик, «у професійній сфері відбуваються глобальні зміни, які мають як технологічний, так і економічний, і соціальний аспекти. Вони пов'язані з трансформацією таких понять, як «робота» і «робоче місце», та перерозподілом функціонального навантаження між людиною й інформаційно-комунікаційними технологіями. Виникає потреба підвищення професійного рівня і перепідготовки працівників з урахуванням наявних тенденцій на ринку праці та перспектив розвитку цифрової економіки» [8, с. 71].

Більше того, у нових економічних умовах необхідне забезпечення вільного доступу працівників до можливості здійснювати свої професійні функції

за допомогою сучасних засобів зв'язку та передачі інформації. Упровадження інклюзивності робочих місць полягає у вільному доступі до Інтернету та електронних засобів праці у будь-якій точці світу.

Необхідно усвідомити, що існує потреба власників бізнесу в захисті своїх співробітників: пандемія може стати тим переломним моментом, після якого дистанційна робота стане звичайною практикою і доведе, що співробітники можуть працювати з дому так само ефективно, як і в офісі, за наявності потрібних технологій, правильного підходу до управління і культури [9]. Це вплине на цілі сектори економіки: нерухомість (зміна принципів планування житла, архітектурних рішень, зменшення кількості офісів), транспорт (кількість переміщень персоналу та товарів зміниться), торгівля (зміна принципів реалізації товару – від великих крамниць до створення оперативної та зручної логістики товарів).

У 2018 р. Кабінетом Міністрів України розроблено та затверджено «Концепцію розвитку електронного урядування в Україні», що включає такі елементи [10]:

1. Перебудову електронних послуг та розвиток взаємодії органів публічної влади, громадян і суб'єктів господарювання за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій (розвиток електронних послуг, відкритих даних, електронних інструментів залучення фізичних та юридичних осіб, електронної ідентифікації та довірчих послуг).

2. Модернізацію державного менеджменту за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій.

3. Управління розвитком електронного урядування.

Однак процес діджитал-трансформації України гальмується низкою перешкод, таких як: консерватизм та опір змінам; дефіцит якісного технічного забезпечення, відсутність необхідної кількості ІТ-спеціалістів, недостатній рівень кваліфікації персоналу, які експлуатують передові діджитал-системи.

Висновки з проведеного дослідження.

Сучасний етап розвитку економічних систем характеризується швидкими структурними та якісними трансформаціями під впливом стрімкого поширення цифрових технологій. Ключовим завданням є забезпечення позитивного впливу діджиталізації на соціальну та економічну сфери. Для цього необхідно враховувати інклюзивний аспект цифрової трансформації, який полягає у забезпеченні рівного доступу населення до переваг нової цифрової економіки.

Проведений нами SWOT-аналіз діджиталізації підприємств продемонстрував, що цей процес має як низку переваг, пов'язаних із підвищенням якості створення продукту, зростанням ефективності реалізації і подальшим його вдосконаленням, так і недоліків, що характеризуються ризиками зовнішнього середовища і можливою недостатньою готовністю самого підприємства до радикальних змін.

Визначено стратегічні вектори діджиталізації у контексті впровадження інклюзивної системи розвитку: 1) формування діджитал-інфраструктури для розвитку бізнесу та забезпечення можливості працювати, 2) впровадження діджиталізованих бізнес-процесів із переорієнтацією та перенавчанням працівників. Відповідно, концептуально нові вимоги постають перед освітою, зокрема онлайн-освітою, та модернізацією менеджменту, що має бути відображено у програмах діджиталізації країни, наприклад у «Концепції розвитку електронного урядування в Україні», затвердженою Кабінетом Міністрів України.

Перспектива подальших досліджень пов'язана з розробленням оптимальної моделі цифрової трансформації в умовах упровадження принципів інклюзивного розвитку.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Діджиталізація в енергосекторі – можливості та технології. Avenston. URL: <https://avenston.com/articles/digitalization-in-the-energy-sector/> (дата звернення: 05.06.2020).
2. Гудзь О., Федунін С., Щербина В. Діджиталізація як конкурентна перевага підприємств. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2019. № 3. С. 18–24.
3. How digital reinventors are pulling away from the pack. McKinsey & Company. URL: <https://www.mckinsey.com/business-functions/mckinsey-digital/our-insights/how-digital-reinventors-are-pulling-away-from-the-pack> (дата звернення: 30.09.2020).

4. PwC Ukraine. URL: <https://www.pwc.com/ua/uk.html> (дата звернення: 02.10.2020).

5. Поняття діджиталізації бізнесу: сфери і необхідність. Evergreen. URL: <https://evergreens.com.ua/ua/articles/business-digitalization.html> (дата звернення: 12.10.2020).

6. Unit4. URL: <https://www.unit4.com/blog> (дата звернення: 25.09.2020).

7. McKinsey. URL: <https://www.mckinsey.com> (дата звернення: 01.10.2020).

8. Король С., Польовик Є. Діджиталізація економіки як фактор професійного розвитку. *Modern Economics*. 2019. № 18. С. 67–73.

9. The Importance of Automating Systems Management. IBM i Products. URL: <https://www.helpsystems.com/resources/guides/importance-automating-systems-management> (дата звернення: 24.09.2020).

10. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 вересня 2017 р. № 649-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/250287124> (дата звернення: 10.05.2020).

REFERENCES:

1. Digitalization in the energy sector – opportunities and technologies. Avenston. Available at: <https://avenston.com/articles/digitalization-in-the-energy-sector/> (accessed 05 June 2020).
2. Hudz O., Fedyunin S., Shcherbina V. (2019) Didzhitalizatsiya, yak konkurentna perevaha pidpriyemstv [Digitalization as a competitive advantage of enterprises]. *Economics. Management. Business*, vol. 3. pp. 18–24.
3. How digital reinventors are pulling away from the pack. McKinsey & Company Available at: <https://www.mckinsey.com/business-functions/mckinsey-digital/our-insights/how-digital-reinventors-are-pulling-away-from-the-pack> (accessed 30 September 2020).
4. PwC Ukraine. Available at: <https://www.pwc.com/ua/uk.html> (accessed 02 November 2020).
5. The concept of business digitalization: areas and necessity. Evergreen. Available at: <https://evergreens.com.ua/ua/articles/business-digitalization.html> (accessed 12 October 2020).
6. Unit4. Available at: <https://www.unit4.com/blog> (accessed 25 September 2020).
7. McKinsey. Available at: <https://www.mckinsey.com/> (accessed 01 October 2020).
8. Korol` S., Pol`ovik Ye. (2019) Didzhitalizatsiya ekonomiki yak faktor profesynoho rozvitku [Digitalization of the economy as a factor of professional development]. *Modern Economics*, vol. 18. pp. 67–73.
9. The Importance of Automating Systems Management. IBM i Products. Available at: <https://www.helpsystems.com/resources/guides/importance-automating-systems-management> (accessed 24 September 2020).
10. Pro skhvalennja Konceptiji rozvytku elektronogho urjaduvannja v Ukrajin: Rozporjadzhennja Kabinetu Ministriv Ukrajinji vid 20 veresnja 2017 r. 649-r. Available at: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/250287124> (accessed 10 May 2020).